

УДК 371.134:364

УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ФОРМУВАННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Повідайчик О. С.

У статті проаналізовано наукові підходи до визначення поняття управління, досліджено його складові та характерні ознаки. Зазначено, що управління – це діяльність, яка спрямована на організацію, контроль і регулювання об'єкта управління відповідно до заданої мети. Визначено, що складовими системи управління є мотив, ціль, програма, інформаційна основа, процес прийняття рішень, підсистема професійно значущих якостей фахівця.

Аргументовано, що процес управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів має дві складові: внутрішню і зовнішню. Внутрішнє управління представлене як невід'ємна частина будь-якої діяльності людини, яке супроводжує її дії і спирається на особисті потреби, мотиви і цілі. Зовнішнє управління розуміється як комплекс регульованої й організованої взаємодії суб'єктів навчання, спрямований на досягнення поставлених цілей.

Виявлено основні ознаки управлінського процесу: пріоритетність управлінської взаємодії партнерів педагогічної діяльності, узгодженість цілей управління, спрямованість на розвиток педагогічних систем і створення системної організації освітнього простору.

Обґрунтовано, що управління процесом формування науково-дослідницьких умінь студентів передбачає конкретизацію соціального замовлення суспільства, цілей, засобів, методів, форм, дій суб'єктів навчання. Управління досліджуваним процесом представлено як сукупність певних підпроцесів: формулювання цілей, діагностику сформованості науково-дослідницьких умінь, розробку програми дій з їхнього формування, спостереження і порівняння цільових показників, прийняття рішень і запровадження управлінських впливів.

Визначено особливості управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів: свідомий і планомірний вплив викладача на студентів; наявність причинно-наслідкових зв'язків між управляючою підсистемою і об'єктом управління; стійкість – здатність системи рухатися за окресленою траєкторією, підтримувати режим функціонування; процес управління є циклічним і безперервним.

Ключові слова: управління, науково-дослідницькі вміння, управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів, система, професійна підготовка.

В статье проанализированы научные подходы к определению понятия управления, исследованы его составляющие и характерные признаки. Установлено, что управление – это деятельность, направленная на организацию, контроль и регулирование объекта управления в соответствии с заданной целью. Определено, что составляющими системы управления является мотив, цель, программа, информационная основа, процесс принятия решений, подсистема профессионально значимых качеств специалиста.

Ключевые слова: управление, научно-исследовательские умения, управление формированием научно-исследовательских умений студентов, система, профессиональная подготовка.

The article analyzes scientific approaches to the definition of the concept of management and examines its components and characteristics. It is noted that management as an activity is aimed at the organization, control and regulation of the object of management in accordance with the stated purpose. It is determined that the components of the management system are: motive, purpose, program, information basis, decision-making process, subsystem of professionally significant qualities of a specialist.

It is argued that management of the formation of students' scientific and research skills has two components: internal and external. The internal management is presented as

an integral part of any human activity; it accompanies its actions and is based on personal needs, motives and goals. External management is understood as a complex of regulated and organized interaction of subjects of study, aimed at achieving the goals set.

The main features of the managerial process are identified: the priority of the managerial interaction of the partners of the pedagogical activity, the coordination of the goals of management, the focus on the development of pedagogical systems and the creation of a systematic organization of the educational space.

It is substantiated that the management of formation of students' scientific and research skills involves specifying of the social order of society, goals, means, methods, forms, actions of education subjects. Management of the investigated process is presented as a set of certain subprocesses: the formulation of goals, the diagnosis of the formation of scientific and research skills, the development of a program of action for their formation, monitoring and comparison of target indicators, decision-making and the introduction of managerial influences.

The peculiarities of management of the formation of students' scientific and research skills are determined: conscious and systematic influence of the teacher on students; presence of causal relationships between the control subsystem and the object of management; stability – the ability of the system to move beyond the defined trajectory, maintenance of the operating mode; process of management – cyclical and continuous.

Key words: management, scientific and research skills, management of the formation of students' research skills, system, professional training.

Постановка проблеми. Глибокі перетворення соціально-економічного життя нашого суспільства зумовлюють необхідність підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах до науково-дослідницької діяльності, що в свою чергу вимагає корінних змін у системі управління цим процесом. Важливого значення набувають форми і методи управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів, розробка нових концептуальних підходів до організації цього процесу у ВНЗ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Суттєвий вклад у розуміння теорії і методології управління внесли В. Байденко, І. Блауберг, Б. Вульфсон, Д. Матрос, Л. Редько, А. Субетто. Проблема управління професійною підготовкою майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах України порушується у працях С. Артюха, С. Бажана, Х. Бахтіярової, В. Безрукової, О. Коваленко, А. Зубка, А. Губи, Л. Подоляк, Г. Хлебнікової та ін. Зазначені дослідження засвідчують про певний інтерес науковців до питання управління фаховою підготовкою студентів у ВНЗ. Однак до теперішнього часу проблема управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів не стала предметом спеціальних наукових досліджень.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні процесу управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів в умовах вищого навчального закладу.

Виклад основного матеріалу. У педагогічних системах управлінню належить провідна роль, оскільки, як зазначає В. Афанасьєв, саме за допомогою управління досягається мета, яка визначена перед соціальною системою, і яка зумовлює характер її функціонування і розвитку [1].

Термін "управління" у науковій літературі тлумачать з різних позицій:

– управління як діяльність (Х. Бахтіярова, С. Бажан, М. Поташник, А. Файоль та ін.). Це визначення є важливим з позиції його спрямованості на отримання предметного результату;

– управління як вплив однієї системи на іншу, однієї людини на другу чи групу (В. Афанасьєв, Н. Сунцов, Н. Хмель та ін.). Тут управління розглядають як цілеспрямований вплив суб'єкта на об'єкт та зміну останнього;

– управління як взаємодія суб'єктів (В. Зверєва, П. Третьяков, Т. Шамова та ін.). Під взаємодією розуміється складний процес, суб'єкти якого є не тільки взаємопов'язаними, а й взаємозумовленими. Взаємодія – це цілісна, внутрішньо-диференційована система, яка розвивається самостійно [2; 3].

Доповнюючи наведені твердження, під поняттям управління будемо розуміти діяльність, спрямовану на організацію, контроль і регулювання об'єкта управління відповідно до заданої мети.

Потреби теорії і практики навчання визначають завдання формалізації процесу управління, які пов'язані з обґрунтуванням технології, класифікацією складових і етапів управління. Коротко охарактеризуємо деякі з них з позиції психолого-педагогічної науки.

Відзначаючи універсальність складових будь-якої діяльності, в тому числі й управлінської, Б. Ломов виділяє такі основні функціональні блоки управління: мотив, мета, планування, обробка інформації, концептуальна модель, прийняття рішення, дії, перевірка результатів, корекція дій [6, с. 216].

Вчений В. Шадриков у систему діяльності включає: мотив, мету, програму, інформаційну основу, прийняття рішень, підсистему професійно значущих якостей [10, с. 33]. Зауважимо, що зазначені складові управління властиві й будь-якій іншій професійній діяльності.

Аналізуючи проблему управління педагогічними системами, А. Китов виділяє три стадії цього процесу:

- діагностичну (формування інформаційної моделі або способу управлінської ситуації і об'єкта управління);
- творчу (прийняття рішень і формування програми дій);
- організаторську (виконання прийнятого рішення і реалізація розробленої програми на практиці) [4].

Дослідник М. Марков виділяє в складі управління п'ять стадій:

- цільову (визначення, усвідомлення проблеми, формулювання мети);
- дескриптивну (збір і обробка інформації);
- прескриптивну (трансформація дескриптивної інформації у програму дій);
- реалізаційну (виконання програми дій у реальних умовах);
- ретроспективну (аналіз, узагальнення та оцінка досягнутого фактичного результату і його порівняння з очікуваним) [7].

Кожна з перерахованих стадій є відокремленою частиною управлінського акту, в межах якого в послідовному порядку відбуваються певні процедури, дії та операції.

Залежно від специфіки діяльності набір притаманних їй функцій може бути достатньо широким, а їхній характер різним. Однак може виникнути завдання побудови універсальної функціональної моделі професійної діяльності на основі дослідження найбільш складних професій і логічного аналізу їхньої функціональної організації. Така модель повинна повністю охоплювати найбільш суттєві функції певного фаху. При цьому для різних груп професій – на етапі конкретизації моделі – може бути проведена більш детальна класифікація функцій для виділення окремих, найбільш властивих даним професіям.

На нашу думку, на роль універсальної моделі професійної діяльності може претендувати функціональна модель викладача вищого навчального закладу (автор Н. Кузьміна). Вчена, визначаючи функціональні елементи діяльності як "базові зв'язки між вихідним станом системи і кінцевим результатом", виділяє такі складові роботи педагога: гностичну, проектувальну, конструктивну, комунікативну, організаторську [5].

Функціональна модель діяльності педагога побудована Н. Кузьміною за принципом кумулятивної шкали, де "кожний наступний елемент включає в себе всі попередні, але може розглядатися і окремо" [5, с. 18]. Блок організаторських функцій у даній моделі знаходиться на найвищому щаблі і охоплює весь обсяг технологій діяльності, інші ж функціональні блоки є результатом реалізації функцій організаторського блоку.

Зауважимо, що зазначена модель визначає певний набір функцій, характерний для будь-якої професії, і може бути застосована для аналізу іншої діяльності шляхом специфікації функцій і, природно, конкретизації їхнього змістового наповнення. При цьому, як було зазначено вище, модель у багатьох відношеннях збігається з функціональним складом процесу управління.

Досліджуючи феномен управління зауважимо, що воно є характерним для функціонування систем, зокрема тих, які відзначаються складністю і динамічністю. Постійні зміни, переходи з одного стану в інший, під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, можуть мати зворотний і незворотний характер, призводити до збереження і розвитку або до руйнації системи. Для того щоб нівелювати руйнівний вплив різних стихійних чинників, виникає необхідність зберегти певні якості, структурні і функціональні характеристики системи в заданих межах і умовах, забезпечити оптимальний рівень її функціонування і розвитку.

Особливості формування науково-дослідницьких умінь як системи дозволяють стверджувати про системне управління цим процесом, яке передбачає конкретизацію соціального замовлення суспільства, цілей, засобів, методів, форм, дій суб'єктів навчання. При цьому системне управління має дві складові: внутрішню і зовнішню. Внутрішнє управління є невід'ємною частиною будь-якої діяльності людини, воно супроводжує її дії і спирається на особистісні потреби, мотиви і цілі. Зовнішнє управління також зумовлено певними цілями, але воно може бути не тільки особистим, а й груповим чи суспільним. Зовнішнє управління розуміється як комплекс регульованої і організованої взаємодії суб'єктів навчання, спрямований на досягнення поставлених цілей.

Розглянемо ознаки системного управління педагогічним процесом та охарактеризуємо їх з урахуванням предмета нашого дослідження.

Визначальною рисою є пріоритетність управлінської взаємодії партнерів педагогічного процесу. Вчений Г. Серіков зазначає, що "управлінська взаємодія учасників освіти визнається головною організуючою і регулюючою силою" [9, с. 123]. Ознаками управлінської взаємодії є наявність загальної для всіх суб'єктів навчання мети і системність управління. Загальною метою управлінської взаємодії партнерів у нашому дослідженні є озброєння учнів науково-дослідницькими вміннями. Системність виявляється в узгодженості змісту, засобів, форм взаємодії суб'єктів навчання у процесі формування досліджуваних умінь.

Іншою ознакою системного управління є узгодженість цілей управління, які можна розподілити на дві групи:

- цілі, спрямовані на врахування потреб та інтересів суспільства (соціальне замовлення, вимоги до кваліфікації фахівців та ін.);
- цілі, орієнтовані на індивідуальні потреби і схильності студентів (здобуття вищої освіти, підвищення професійної кваліфікації, самовдосконалення і т. д.).

Для взаємного узгодження зазначених цілей необхідно виділити пріоритетні цілі управління, яким підлягають інші цільові установки. У нашому дослідженні такою пріоритетною ціллю є формування в студентів науково-дослідницьких умінь, яка є стабілізуючим фактором навчальної діяльності, визначає її узагальнений характер.

Характерною ознакою системного управління є його спрямованість на розвиток педагогічних систем і створення системної організації освітнього простору. Наприклад, системне управління процесом формування науково-дослідницьких умінь майбутніх вчителів сприяє підготовці фахівців, які, з одного боку, здатні розвинути творчий потенціал підростаючих поколінь, а отже, опосередковано впливають на подальший розвиток всіх сфер життєдіяльності суспільства, а з іншого боку, при виникненні необхідності може сприяти зародженню нових педагогічних систем всередині наявного освітнього простору.

Відзначимо, що згадані ознаки носять установчий характер і не передбачають визначення механізмів практичної реалізації управління процесом формування науково-дослідницьких умінь студентів.

Досліджуючи навчальний процес у взаємозв'язку з формуванням дослідницьких умінь, вчений П. Романов зауважує, що система управління тут складається з керованої і керуючої підсистем: студент – викладач. Вхідними елементами цього процесу є: студенти, які володіють достатньою мотивацією формування готовності до науково-дослідницької роботи; зміст навчання; форми і технології навчання; методи навчання [8].

Основними вихідними елементами є знання, вміння і навички, набуті слухачами в процесі навчання. При цьому забезпечується реальна можливість зміни

якісних і кількісних характеристик вхідних та вихідних елементів, спостереження за ними і їхнє корегування. Отже, можна стверджувати про управління процесом формування науково-дослідницьких умінь майбутніх фахівців, метою якого є досягнення певних показників, які характеризують засвоєння конкретного рівня науково-дослідницьких умінь студентів на кожному етапі системи навчання.

Досліджуваний процес можна розподілити на кілька підпроцесів, послідовність яких визначається компонентним складом педагогічної діяльності [8].

1. Формулювання цілей професійної підготовки студентів на кожному рівні системи навчання. У нашому дослідженні такою ціллю є формування науково-дослідницьких умінь на практичному, методичному і методологічному рівнях їх володіння.

2. Діагностика сформованості науково-дослідницьких умінь. Тут визначається рівень актуального стану зазначених умінь студентів.

3. Розробка програми дій, яка передбачає формування науково-дослідницьких умінь і дає можливість здійснювати перехід з одного рівня на інший. Здійснюється розробка змісту, форм, засобів, методів формування науково-дослідницьких умінь і впровадження їх у навчальний процес.

4. Спостереження і описання вихідної вибірки. У нашому дослідженні цей процес полягає в проведенні тестування, контрольних робіт та ін. Описання зводиться до представлення за певними критеріями і показниками інформації про рівень сформованості науково-дослідницьких умінь.

5. Порівняння цільових показників з даними вихідної вибірки і оцінювання відмінностей між ними. Проводиться аналіз виявлених розбіжностей, факторів і умов, які їх спричинили. Якщо під час порівняння суттєвих відмінностей не виявлено, то подальші процеси системи не реалізуються.

6. Прийняття рішень щодо зменшення розбіжностей. Управління процесом формування науково-дослідницьких умінь полягає у зміні вхідних елементів цього процесу: змісту і (або) форм, засобів, методів і т. д.

7. Запровадження управлінських впливів. Вибирається номенклатура методів (способів) реалізації прийнятих рішень, здійснюється підготовка до їхньої реалізації.

У розглянутому прикладі реалізація управлінського процесу зводиться до визначення відповідальних і певних ресурсів, за допомогою яких відбувається розробка, створення і впровадження прийнятих альтернатив у процесі навчання. Вхідним елементом цього процесу є засоби реалізації прийнятих рішень, а вихідним – запроваджені рішення щодо усунення розбіжностей між отриманими і бажаними результатами. Вихід процесу введення управлінських впливів подається на вхід об'єкта керування. Тим самим замикається контур зворотного зв'язку цілеспрямованої системи формування науково-дослідницьких умінь студентів.

Суть управління навчальним процесом полягає в тому, щоб спрямувати розумову діяльність студентів у бік більш активного і глибокого освоєння нової інформації (в нашому випадку – науково-дослідницьких умінь). Управління навчанням визначає завдання оптимізації освітнього процесу, тобто скорочення неефективної академічної роботи, підвищення усвідомленості засвоєння знань і практичної спрямованості навчання, розвиток когнітивних здібностей студентів. Керуючим суб'єктом в освітній системі є викладач, який організує, контролює, корегує (в разі необхідності) навчально-пізнавальну діяльність студентів. Але не тільки викладач управляє цим процесом. Конструктивна роль належить і самим студентам, їхньому свідомому прагненню до самоуправління процесом набуття знань (особливо в системі професійної підготовки). У процесі спільної діяльності студенти також впливають на викладача і, в окремих випадках, змінюють характер його дій. Керуючий і керований суб'єкти освітнього процесу перебувають у тісному взаємозв'язку і взаємозалежності, на основі змін у змісті освіти вони можуть трансформувати характер професійно-педагогічної взаємодії.

Управлінню процесом формування науково-дослідницьких умінь студентів притаманні певні особливості:

- свідомий і планомірний вплив, який є більш дієвим за стихійну регуляцію;

– наявність причинно-наслідкових зв'язків між управляючою підсистемою і об'єктом управління;

– стійкість – здатність системи рухатися за окресленою траєкторією, підтримувати режим функціонування;

– процес управління є циклічним і безперервним.

Отже, управління досліджуванним процесом передбачає планомірний систематичний вплив викладача на студентів з метою оволодіння ними науково-дослідницькими вміннями на рівні, адекватному відповідному ступеню системи навчання.

Висновки. Управління формуванням науково-дослідницьких умінь студентів характеризується системністю і передбачає діяльність, спрямовану на організацію, контроль і регулювання об'єкта управління відповідно до заданої мети. Необхідною умовою ефективності управління є забезпечення самостійності елементів управлінського процесу, що дозволяє більш гнучко реагувати на різноманітні ситуації під час науково-дослідницької підготовки студентів, створює умови для вдосконалення форм і методів управління у ВНЗ. Подальшого дослідження потребує проблема розробки системи формування науково-дослідницьких умінь студентів у процесі професійної підготовки.

Література

1. Афанасьев В. П. Общество: системность познания и управление / В. П. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1981. – 432 с.
2. Бажан С. П. Структура та зміст моделі управління процесом практичної підготовки молодших спеціалістів технічних спеціальностей в умовах навчально-науково-виробничих комплексів / С. П. Бажан // Зб. наук. пр. Вінниц. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського / голов. ред. Б. І. Мокін. – Вінниця, 2016. – № 2 (125). – С. 161–167.
3. Бахтіярова Х. Ш. Управління навчально-виховним процесом підготовки майбутніх інженерів-педагогів у вищій професійно-технічній школі / Х. Ш. Бахтіярова // Вісник НТУ. – 2012. – Вип. 26. – С. 3–7.
4. Китов А. И. Экономическая психология / А. И. Китов. – М. : Экономика, 1987. – 301 с.
5. Кузьмина Н. В. Понятие "педагогическая система" и критерии ее оценки / Н. В. Кузьмина // Методы системного педагогического исследования. – М. : Педагогика, 1980. – 143 с.
6. Ломов Б. Г. Антиципация в структуре деятельности / Б. Г. Ломов. – М. : Наука, 1980. – 279 с.
7. Марков М. Теория социального управления / М. Марков. – М. : Прогресс, 1978. – 447 с.
8. Романов П. Ю. Управление формированием исследовательских умений обучающихся в системе непрерывного педагогического образования / П. Ю. Романов // Государственная служба : науч.-полит. журнал. – 2002. – № 6 (20). – С. 99–105.
9. Сериков Г. Н. Управление образованием. Системная интерпретация : монография / Г. Н. Сериков. – Челябинск : Изд-во ЧГПУ "Факел", 1998. – 664 с.
10. Шадриков В. Д. Деятельность и способности / В. Д. Шадриков. – М. : Логос, 1994. – 320 с.

УДК 373.3.016:78

ІННОВАЦІЙНА СУТНІСТЬ ВИДІВ І ФОРМ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОКАХ МУЗИКИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Турчин Т. М.

У статті розглядається проблема вдосконалення системи початкової музичної освіти. В дослідженні встановлено, що модернізація освіти є процесом і результатом включення прогресивних змін, визначених сучасними вимогами до рівня музичної освіти молодих школярів. Інноваційна організація пізнавальної та практичної музичної діяльності учнів у системі особистісно орієнтованого підходу може здійснюватися шляхом використання нестандартних форм навчання (діалог, дискусія, складання "складання почуттів музичних творів"); методів (інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові, аудиторної передачі, візуальної демонстрації); прийомів полімодального уявлення естетичної інформації (пластичного моделювання, зорової стимуляції); рефлексивних прийомів – ранжування, емпатичного слухання та здійснення самостійних художньо-творчих проєктів. У якості основної мети використання інноваційних технологій на уроках музики можна розглядати активізацію пізнавальної та творчої діяльності учнів. Цьому сприяють застосування інтерактивних та інформаційних технологій на уроках музичного мистецтва. Урок музичного мистецтва має характеризуватися максимальною підтримкою найменших спроб творчого самовияву учнів, як у виконанні завдань на елементарне створення музичних зразків чи імпровізацію, так і в освоєнні виконавсько-інтерпретаційних умінь. Важливим завданням інноваційних форм і видів діяльності має бути врахування особливостей репетиційної підготовки та концертний виступів. На цьому етапі має відбутися творче самовираження дітей.

Ключові слова: музика, творчість, самовираження, форми, види, діяльність, репетиція, концерт, імпровізація, інновації.

Инновационная организация познавательной и практической музыкальной деятельности учащихся в системе личностно-ориентированного подхода может осуществляться путем использования нестандартных форм обучения (диалог, дискусия); методов (аудиторной передачи, визуальной демонстрации) приемов полимодальные представления эстетической информации (пластического моделирования, зрительной стимуляции) рефлексивных приемов – ранжирование, эмпатического слушания и осуществления самостоятельных художественно-творческих проєктов. В качестве основной цели использования инновационных технологий на уроках музыки можно рассматривать активизацию познавательной и творческой деятельности учащихся. Этому способствуют применение интерактивных и информационных технологий на уроках музыкального искусства. Урок музыкального искусства должен характеризоваться максимальной поддержкой малейших попыток творческого самовыражения учащихся, как в выполнении заданий на элементарное создания музыкальных образцов или импровизацию, так и в освоении исполнительно-интерпретационных умений. Важной задачей инновационных форм и видов деятельности должно быть учета особенностей репетиционной подготовки и концертный выступлений. На этом этапе предстоит творческое самовыражение детей.

Ключевые слова: музыка, творчество, самовыражение, формы, виды, деятельность, репетиция, концерт, импровизация, инновации.

The issue of improvement of the system of elementary music education is considered in the article. The research has established that modernization of education is the process and result of incorporation of progressive changes defined by the modern requirements for the young pupils' musical education level. Use of innovative technologies on the way of formation of a new state modern artistic education contributes to the purposeful synthesis of teaching methods, opens up new opportunities for methodical variability in

the organization of a person-oriented educational process. Hence, general artistic education directs the actions of teachers to the versatile personal development of students, the application of such educational technologies that take full account of the significance of all factors of socio-pedagogical influence and provide opportunities for children to realize their musical activity.

Innovative organization of cognitive and practical musical activity of students in the system of a person-oriented approach can be carried out by using non-standard forms of learning (dialogue, discussion, compilation of "vocabulary of feelings of musical works"; methods (interactive, game, problem-search, auditorium transmission, visual demonstration; methods of polymodal presentation of aesthetic information (plastic modeling, visual stimulation), reflexive techniques – ranking, emotional hearing and independent exercise artistic and creative projects.

As the main objective of using innovative technologies in music lessons, one can consider activating cognitive and creative activity of students. This is facilitated by the use of interactive and information technologies in music art lessons. The lesson of musical art should be characterized by the maximum support of the smallest attempts of creative self-expressing students, both in the performance of tasks on the elementary creation of musical samples or improvisation, and in the development of executive-interpretation skills.

An important task of innovative forms and activities should be taking into account the features of rehearsal preparation and concert performances. At this stage creative expression of children should take place.

Key words: music, creativity, self-expression, forms, types, activity, rehearsal, concert, improvisation, innovations.

Постановка проблеми. Модернізація сучасної початкової загальної музичної освіти вимагає постійного підвищення її якості, оновлення змісту й організаційних форм, а також є найважливішим чинником інтеграції інноваційних технологій, спрямованих на підвищення результативності навчання. Міністерство освіти та науки України презентувало проекти документів (Проект Закону "Про освіту", "Проект Концепції розвитку освіти України на 2015–2025 роки", Проект "Нова українська школа"), які є проектами майбутніх позитивних змін у галузі української освіти. Посилення в цих документах культуротворчої функції освіти спрямовує підготовку вчителів на набуття компетентності в мистецькій галузі, зокрема в її музичному напрямі. Завдання нової української школи полягає у вихованні самостійної дитини, яка б уміла мислити, вчитися інформаційній та медіаграмотності, міжкультурній комунікації, застосовувати набуті навички у житті, піклуватися про себе. Але нова Концепція вчитиме дитину не тільки вчитися, а й найголовнішому, займатися саморозвитком, виховувати у дитини бажання до пізнання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури свідчить про значну кількість праць вітчизняних учених, у яких розглядалися різні аспекти музично-педагогічної проблематики, зокрема, дослідження шляхів формування духовної культури учнів, втілення гуманістичних орієнтирів художнього навчання, реалізації виховного впливу мистецтва на становлення особистості (І. Бех, В. Бондар, І. Зязюн, Г. Меднікова, Н. Миропольська, О. Олексюк, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька та ін.). Пріоритети музичної початкової освіти окреслено в працях Л. Масол, Е. Печерської, В. Рагозіної, Л. Хлебникової та ін. Різні аспекти педагогічної інноватики досліджувалися В. Загвязинським, Л. Ващенко, Л. Даниленко, О. Поповою та ін. Водночас проблеми інновацій у працях учених стосуються переважно педагогічної та загальної освіти, у той час як питання оновлення музичної освіти лишилися поза увагою науковців.

Мета статті – охарактеризувати інноваційну сутність видів і форм діяльності на уроках музики в початковій школі.

Виклад основного матеріалу. Ядром і головним засобом естетичного виховання дитини є мистецтво, що відрізняється універсальністю впливу на особистість у всіх напрямках. Однак сучасна технологічна цивілізація віддаляє музичну освіту на дещо другорядний план. Хоча нові досягнення теорії та методики психолого-педагогічної науки доводять важливість музичних занять не тільки в

естетичному, але і в інтелектуальному розвитку дітей. У контексті особистісно орієнтованої освіти музика відноситься до групи сенсо-орієнтованих предметів, де системотворчим фактором виступає механізм персоналізації ("я – у світі"), бо музика не тільки пізнається, але і є однією з форм пізнання світу [3, с. 21].

На сьогоднішній день урок залишається бути основною формою організації навчання, але в умовах нової парадигми він зазнає суттєвої трансформації. За твердженням Л. Масол, значними можливостями володіють сучасні уроки музики, як уроки поліхудожньої діяльності учнів, що мають на меті, загальний світоглядний та суто музичний розвиток дітей, який дає можливість найбільш повно розкрити всі внутрішні психологічні якості учнів (мислення, уяву, пам'ять, волю та ін.), виховувати емоційно-чуттєву сферу психіки (чуйність, уміння через музичне мистецтво пізнавати глибину душевних переживань), надавати постійну можливість самореалізуватися, що є особливо важливим при особистісно орієнтованому навчанні та вихованні [2]. У цьому випадку урок підпорядковується не повідомленню та перевірці рівня знань, а виявленню досвіду учнів за ставленням до змісту матеріалу, який викладає учитель.

Використання інноваційних технологій на шляху формування нового стану:

- сучасної мистецької освіти сприяє цілеспрямованому синтезу методів навчання,

- відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації особистісно орієнтованого освітнього процесу [1]. Звідси загальна мистецька освіта спрямовує дії педагогів на різнобічний особистісний розвиток учнів, застосування таких освітніх технологій, які найповніше враховують значення всіх факторів соціально-педагогічного впливу та надають можливості дітям реалізуватися в музичній діяльності [5].

Необхідною умовою успішної реалізації інноваційної діяльності педагога є вміння приймати інноваційне рішення, йти на певний ризик, успішно вирішувати конфліктні ситуації, що виникають при реалізації нововведення, знімати інноваційні бар'єри.

Сучасний учитель музичного мистецтва має бути одночасно і викладачем, і вихователем, і організатором педагогічного процесу, а також консультантом для батьків. У процесі музичного навчання учитель має сформувати у школяра прагнення бути неповторною особистістю в музичному мистецтві, допомогти відшукати оригінальне, самобутнє розв'язання музично-творчих завдань, вільно реалізувати свої творчі можливості задля себе й оточення людини лише за наявності віри у самого себе [7, с. 172].

Так, інноваційна організація пізнавальної та практичної музичної діяльності учнів у системі особистісно орієнтованого підходу може здійснюватися шляхом використання нестандартних форм навчання (діалог, дискусія, "скарбничка почуттів", опитування-тести, методика незакінченого речення, визначення тематики міні-творів, складання "тезаурусу мудрих думок про музику", "щоденник музичних вражень", складання "словника почуттів музичних творів" (Є. Лоцман), імітація організації естетичної творчої діяльності (урок-мандрівка по музичному театру, урок-мандрівка по картинній галереї, урок-народної творчості, урок-фольклорного свята, урок-книжковий ярмарок, уроки-кіностудії і т. ін.), урок-концерт, урок-репортаж з художньої виставки, урок-рецензія, урок-репетиція, урок-спектакль, уроки, які спираються на видуманих казкових героїв; методів (інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові (Л. Масол), аудиторної передачі, візуальної демонстрації, кінестетичного сприйняття та передачі естетичної інформації, методи художнього виконання, синектики, художньо-творчих аналогій, навчально-критичного вираження, вживання в естетичний об'єкт (О. Олексюк); прийомів (створення яскравих образно-наочних уявлень, ситуацій успіху, взаємодопомоги, спонукання до пошуку альтернативного рішення (С. Горбенко), прийоми полімодального уявлення естетичної інформації ("музичних люстерок", пластичного моделювання, зорової стимуляції, синкретичного занурення в художній образ), рефлексивні прийоми – ранжування, емфатичного слухання (Є. Волчегорська) та здійснення самостійних художньо-творчих проектів [5].

В якості основної мети використання інноваційних технологій на уроках музичного мистецтва можна розглядати активізацію пізнавальної та творчої діяльності учнів. Цьому сприяють застосування інтерактивних та інформаційних

технологій на уроках музичного мистецтва, що дозволяє по-новому використовувати текстову, звукову, графічну й відеоінформацію та її витoki; збагатити методичні можливості, надання сучасного рівня викладання; активувати творчий потенціал учнів; виховувати інтерес до музичної культури; формувати духовний світ дитини [4].

Сучасні комп'ютерні технології у мистецькій освіті учнів мають базуватися на ідеї їх інтеграції з традиційними навчальними методиками. Комп'ютер можна використовувати на всіх етапах процесу навчання на уроках музичного мистецтва: під час пояснення нового матеріалу, закріплення, повторення, контролю знань, умінь і навичок. При цьому він для дитини виконує різні функції: учителя, робочого інструменту, об'єкта навчання, ігрового середовища. Основною метою комп'ютерних технологій навчання музики є підготовка учнів до повноцінної життєдіяльності в умовах інформаційного музичного суспільства [6, с. 17–21]. Гармонійно поєднуючи знання комп'ютерної грамоти з музикою, образотворчим мистецтвом, літературою, створюється нова якість сучасного інтегрованого уроку [5].

Таким чином, метою використання комп'ютерного навчання у системі початкової загальної музичної освіти можна назвати такі: розвиток інтелектуальної сфери учнів: розвиток мислення, пам'яті, уваги, формування музично-художніх знань, умінь, навичок; розвиток мотиваційної сфери, формування потреб у музичних знаннях, у засобах пізнання музичного мистецтва; розвиток емоційно-вольової сфери, естетично-емоційного переживання; прояв оцінних суджень; активізація музично-творчої навчальної діяльності в цілому й основних її компонентів.

Головним критерієм всіх видів і форм діяльності на уроках музичного мистецтва має виступати новизна, оригінальність, самостійність діяльності, але не художня цінність створеного, оскільки головним у творчій діяльності і запорукою успішного розвитку творчих здібностей має бути сам процес творчості, а не її продукт. Учитель має пам'ятати, що цінним джерелом творчого розвитку молодших школярів має бути їх винахідливість у передаванні інтонацій, наслідуванні, легкому сприйнятті образного змісту казок, розповідей, пісень, музичних п'єс, віра у свої творчі можливості. Творча діяльність на уроці музичного мистецтва має виражатися у впровадженні творчих завдань – завдань такого характеру, в ході виконання яких учнів буде втягнуто у процес творчості, і результатом цього процесу має бути виникнення чогось нового, притаманного тільки одній особистості. Різноманітність форм роботи – ігри, словесне коментування, розбір, слухання, імпровізація, розфарбовування, малюнки, цікаві запитання та спостереження, творчі завдання – все це має сприяти не тільки якісному засвоєнню навчального матеріалу, але і розвитку особистих творчих здібностей учнів, допомогти у пізнанні музики через аналіз та інтерпретацію вивчених музичних творів, формуванню емоційно-ціннісного ставлення до музики, самостійності та критичності мислення дитини [7].

Через сюжетно-образні ситуації мають розвинутися фантазія, уява, творчі здібності та емоційно-чуттєва сфера. Результатом виконання творчих завдань у всіх різновидах навчальної діяльності у певній послідовності має бути не тільки виразне виконання твору, а і слухання музики, її словесне коментування, розбір. Різноманітні і систематичні творчі завдання мають допомогти учням успішно долати поставлені перед ними завдання. Кожен учень має відчувати радість творчості, яка розвиває емоційний відгук на музику. Учитель має створити умови для пробудження, активізації в учнів творчих імпульсів, для пізнання радості творення. Творчі можливості учнів мають найкраще розвинутися у всіх сферах діяльності, якщо раніше розпочати таку роботу з дітьми. Творчість має сприяти розвитку музично-образного бачення, важливою умовою музичного і загального розвитку дитини. Процес творення передбачає широке впровадження елементів імпровізації. Організація творчої діяльності в молодшому шкільному віці не може існувати в умовах авторитарної педагогіки. Для створення естетичної творчості необхідний особливий тип педагогічних відносин і педагогічного спілкування – це діалог дитини через його творчість з дорослим світом (спільне музикування учителя і учня – гра на елементарних музичних інструментах, спів, у груповій музичній діяльності на уроці). Одним із головних соціально-психологічних моментів дитячої творчості має бути створення ситуації успіху, яка дозволить підтримати і розвинути інтерес до творчої

діяльності, стимулювати емоційну мотивацію до неї, відповідні форми для здійснення цієї діяльності, які зможуть перетворити її у вільну [7].

Урок музичного мистецтва має характеризуватися максимальною підтримкою найменших спроб творчого самовияву учнів, як у виконанні завдань на елементарне створення музичних зразків чи імпровізацію, так і в освоєнні виконавсько-інтерпретаційних умінь ("заспівай по-своєму", "з'ясуй, коли виразніше звучить музика – при тихому, чи голосному виконанні", "визначи самостійно, де треба пришвидшити виконання, де уповільнити" тощо). Завдання мають сприяти розкриттю творчого потенціалу дитини, спонуканню учнів до яскравого і безпосереднього вираження своїх емоцій у музиці. На уроках музичного мистецтва учитель має широко застосовувати завдання на музичну (інтонаційну) імпровізацію, створювати варіативне тлумачення музики, вносити корективи до вже існуючої інтерпретації музики. Формування музичної освіченості учнів має включати також завдання, виконання яких спиралися б на активність художнього асоціювання.

Важливим завданням інноваційних форм і видів діяльності має бути врахування особливостей репетиційної підготовки до концертних виступів, до сценічного виконання. Дітей необхідно спонукати насамперед до досягнення художньо-образного змісту твору, яке зумовлювало б вибір конкретних прийомів і засобів виконання музики. Певного значення у стимулюванні творчої активності дітей на цьому етапі набуває орієнтація на уявлювану реакцію публіки, слухачів (використання завдань типу: "Заспівайте так, щоб сподобалось слухачам", "Виберіть засоби якнайповнішого образу до публіки" має сприяти як підготовці дітей до публічних виступів, так і активізації їх творчої енергії тощо). Заключний етап роботи над твором має іншу музично-психологічну установку. Головним завданням на даному етапі має бути виховання уміння мислити "горизонтально", охоплюючи твір цілком і одночасно контролюючи слухом складні в звуковому і технічному відношенні місця.

На останніх заняттях перед виступом увага учнів має бути зосереджена на закріпленні і поглибленні отриманих учнем знань, навичок. Під час підготовки до виступу у творах, які будуть виконуватись, повинні знайти свою реалізацію художні і технічні завдання. Особливість концертного виступу має полягати перш за все в досягненні художньої ідеї твору, яка зумовлювала конкретні прийоми технічного удосконалення, а одночасне технічне удосконалення спрямовувалося б на вираження художнього змісту. Концертний виступ у школі передбачає мобілізацію зусиль школярів, використання музично-теоретичних знань, практичних умінь та навичок, що складає сутність виконавсько-творчого етапу на уроках музики в початковій школі. Концертний виступ акумулює в собі виконавську надійність – якість школяра-виконавця безпомилково, стійко та точно виконувати музичний твір. Відсутність емоційної зумовленості виконання приведе до втрати ціннісного значення авторської програми, до беззмістовних художніх образів, власне, до руйнування яскравості та самобутності художньої інтерпретації.

Висновки. Отже, сутність інноваційного підходу до музичного навчання і виховання полягає у модернізації навчального процесу загальноосвітньої школи, сприяє ефективному становленню і розвитку творчої, саморозвиненої особистості учнів, дозволяє визнавати права кожної дитини на самоцінність, індивідуальність, прагнення здобувати знання і застосовувати їх у різнобічній музичній діяльності. На уроках музики в сучасній початковій школі має досягатись єдність застосування засобів педагогічно цілеспрямованого розвитку учнів і підтримки найменших спроб самостійного вияву молодших школярів у мистецтві, і надання їм можливості вільно висловлювати свої смаки і уподобання, відтворювати власне "Я". В умовах взаємодії між учителем і учнем мають сформуватися необхідні для життя у сучасному світі якості особистості – мобільність, винахідливість та креативність.

Література

1. Волчеровская Е. Ю. Личностно-ориентированое эстетическое воспитание младших школьников: методология, теория, практика : дисс. ... докт. пед. наук : спец. 13.00.01 / Волчеровская Е. Ю. – Челябинск, 2007. – 346 с.

2. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / С. С. Горбенко. – Видання друге, доповнене. – Житомир : В. Б. Котвицький, 2008. – 416 с.
3. Куклина Л. В. Моделирование личностно-ориентированных воспитательных технологий в условиях воспитательной системы школы : дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 / Куклина Л. В. – Ульяновск, 2005. – 220 с.
4. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. / О. М. Олексюк. – К. : КНУКІМ, 2006. – 188 с.
5. Раструба Т. В. Використання інноваційних технологій на уроках музичного мистецтва в загальноосвітніх навчальних закладах: виклики XXI століття / Т. В. Раструба // Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки". – № 2. – Ніжин : Вид-во НДУ імені М. Гоголя, 2015. – С. 125–127.
6. Співаковський О. Педагогічні технології та педагогічно-орієнтовані програмні системи: Предметно-орієнтований підхід / О. Співаковський, М. Львов // Комп'ютер у школі та сім'ї. – 2002. – № 2. – С. 17–21.
7. Турчин Т. М. Початкова музична освіта: проблеми модернізації : монографія / Т. М. Турчин. – Чернігів : ПАТ "ПВК "Десна", 2013. – 368 с.